

Teodor Oancă

GEOGRAFIA ANTROPONIMICĂ

Geografia antroponimică¹ este o metodă nouă de cercetare onomastică, menită să pună în evidență răspândirea în teritoriu a unui nume, cu precădere de familie, pe baza cunoașterii frecvenței acestuia pe o unitate administrativ-teritorială (județ). Frecvența pe județe a unui antroponim este pusă la dispoziția cercetătorului de serviciile județene de evidență a populației. Se creează în felul acesta posibilitatea întocmirii hărților antroponimice prin înscrierea cifrei de frecvență a antroponimului în fiecare județ. Harta obținută este comparabilă cu harta dialectală în care sunt notate răspunsurile la întrebarea care vizează folosirea și rostirea într-un anumit loc a unui termen corespunzător unei noțiuni.

Frecvențele la care facem referire au fost extrase din Baza de date antroponimice a României (BDAR), constituită în 1994 la Laboratorul de Cercetări Onomastice al Facultății de Litere, Universitatea din Craiova.

Geografia antroponimică vizează atât o cercetare diacronică a numelor, cât și una sincronică. Cercetarea diacronică oferă datele necesare explicării cauzelor care au condus la apariția și migrarea numelui. Numele nu mai este privit ca un simplu suport denominativ pentru o anumită persoană, el capătă semnificație aparte prin conotațiile de ordin istoric, geografic, social, etnografic, etnologic etc., dobândite în timp și care privesc segmente de populație. Cercetarea sincronică are în vedere interpretarea imaginii oferite de distribuția în teritoriu a unui nume.

Geografia antroponimică dezvoltă relația antroponimiei cu alte științe umaniste.

BDAR oferă posibilitatea interpretării frecvenței fiecărui nume de familie pentru obținerea unor date care să pună în evidență ceea ce numim „vatra antroponimică”, sau zona cu prezență mai mare a unui antroponim, locul lui de proveniență, cum sunt cele care se explică de la termeni dialectali. Harta antroponimică, raportată la harta dialectală, poate aduce informații suplimentare, de natură să explice fapte de limbă din trecut, necunoscute în prezent și neînregistrate de atlasele dialectale. Astfel, pentru noțiunea de „dud” s-a răspuns în Moldova cu termenul *agud*, iar în Crișana cu termenii *pomnițar* și *frăgar*. Prezența numelui de familie *Agud* în Crișana, a cărui ocurență este 184, față de numai 4 în Moldova, ne conduce la concluzia că n-a existat în trecut o mișcare de populație cu acest nume

¹ Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească. Metodă și aplicații*, Craiova, Editura de Sud, 1998; *idem*, „La geografia antroponimică”, în *Rivista Italiana di Onomastica*, VIII (2002), 1, p. 59–73.

dinspre Moldova spre Crișana, ci că la baza numelui de familie *Agud* din Crișana stă numele comun dialectal *agud*, de origine slavă, ieșit de mai mult timp din uz, dar „salvat” de antroponimul de la care a rezultat. În felul acesta se ajunge la interpretarea că *agud* s-a rostit pe întreg teritoriul dacoromân înainte ca termenul de origine turcească *dud* să pătrundă în limba română. Acesta a produs o dislocare a ariei generalizate a lui *agud*. Pe baza hărții antroponimice s-a putut reconstitui *aria laterală dialectală agud*, un câștig pentru dialectologie².

Într-un alt loc am arătat că „*Prună, Perja* și derivatele lor fac parte dintr-un microsistem antroponimic, rezultat de la numele unor pomi fructiferi și ale fructelor acestora”³. În timp ce apelativul *prună* este termen literar, *perjă* aparține sub-dialectului moldovean. De la aceștia au rezultat numele de familie *Prună, Perja* și *Perju* cu răspândire semnificativă în zonele unde apelativele respective sunt în uz. Astfel, în Moldova, n. fam. *Prună* are doar ocurența 687, iar în celelalte regiuni 3978. Prezența în Moldova a n. fam. *Prună* se datorează stabilirii în acest spațiu a persoanelor cu acest nume. N. fam. *Perju* are frecvența absolută 2193, din care în Moldova 1652. Geografia antroponimică pune astfel în evidență mișcările în timp și spațiu ale unor persoane, care au dus cu ele și numele de familie. Așa se explică frecvența 163 în București a n. fam. *Perju*, 147 în județele din Transilvania în 1994.

Caracteristică pentru Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat este absența numelor de familie cu *-u* final și a celor derivate cu suf. *-escu*: *Abrudean, Hațegan, Muntean, Oltean, Păcurar, Rotar* etc., fapt care se datorează autorităților administrative maghiare care au funcționat până la 1918. Toate numele de familie existente azi în aceste regiuni, terminate în *-u* final sau derivate cu suf. *-escu* aparțin persoanelor provenite din Muntenia și Moldova, stabilite în regiunile menționate după 1918. În felul acesta putem aprecia mișcări ale indivizilor petrecute în ultima sută de ani pe teritoriul României.

Alteori, geografia antroponimică vine în sprijinul interpretării corecte a consecințelor unor fapte istorice sau sociale. Cu deosebire în secolul al XIX-lea, multe etnii de pe teritoriul Regatului Maghiar au suferit din partea autorităților o constantă acțiune de maghiarizare. Ea s-a manifestat și prin impunerea ca fiecare cetățean să poarte un nume maghiar de familie. Nu toți românii, sârbii, evreii, slovacii, austriecii, ucrainenii s-au conformat acestei politici de maghiarizare. În ce-i privește pe românii din Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, geografia antroponimică vine în sprijinul aprecierii corecte a acestei politici. Trebuie amintit că ne-am aflat în fața unei politici de stat, care a cunoscut apogeul în 1898, când Telkes Simon, președintele Societății Centrale de Maghiarizarea Numelui, a dat publicității lucrarea „Cum să maghiarizăm numele de familie”. Acesta menționează:

² Teodor Oancă, „Reconstituirea ariei laterale dialectale *agud*”, în *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 407–412.

³ Teodor Oancă, „*Prună, Perja* și derivatele lor în antroponimia românească”, în *Cuvinte potrivite. Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 372–376.

„Nu numai noblețea, ci și numele obligă. [...] Maghiarizarea numelui este un jurământ de credință, o angajare patriotică”. Autorul propune peste 200 de nume de familie maghiare, la care să opteze cei de altă etnie decât cea maghiară. Chiar și atunci când se traduce un nume străin „tălmăcirea să se facă în așa fel încât să nu trezească în mintea omului senzația că are de-a face cu numele tradus” (p. 7). Categoriile sociale care au avut cel mai mult de suferit din acest punct de vedere au fost cele care îi includ pe bugetari. Nu puteau rămâne în slujbă militarii, cadrele didactice, slujbașii la stat etc. dacă refuzau acest lucru. Meseriașii puteau fi hărțuiți de fisc, la fel medicii, avocații. Istoricii și specialiștii noștri în onomastică au cunoscut acest lucru, dar niciodată n-au putut aprecia nivelul la care s-a ajuns prin promovarea acestei politici. Pentru a ilustra acest lucru, BDAR ne pune la dispoziție, între altele, frecvențele numelor de familie rezultate de la nume de meserii în spațiul transilvănean (cele patru regiuni), și numele de familie maghiare corespunzătoare lor. Reținem ca exemple zece astfel de nume de familie. Numele provenite de la nume de meserii erau cel mai ușor de maghiarizat, prin traducere. N. fam. **Bărbier** avea în 1994 frecvența absolută 34, pe când numele maghiar corespunzător lui, **Borbely**, 2379; **Bucătar** – 19, **Szakács** – 550; **Cojocar** – 1010, **Szücs** – 9395; **Croitor** – 1537, **Szabo** – 40.025; **Dogar** – 592, **Kadar** – 9536; **Grădinar** – 401, **Kertesz** – 1684; **Morar** – 13.889, **Molnar** – 18.609; **Olar** – 4355, **Fazekas** – 8606; **Plugar** – 242, **Beres** – 1277; **Rotar** – 4048, **Kerekes** – 4376, la care se adaugă frecvența variantei acestui nume în ortografie românească, 3733.

Numele de familie rezultate din supranume atribuite copiilor după naștere, pentru a-i feri de boli sau chiar de deces, precum **Corbu**, **Lupu**, **Ursu**, au suferit același tratament din partea autorităților maghiare. Astfel, diferențele de frecvență dintre numele de familie cu finala **-u** și cele fără această finală, existente în BDAR, sunt edificatoare: **Corb 624**, **Corbu 4257**; **Lup 4680**, **Lupu 45 495**; **Urs 4098**, **Ursu 21 349**.

Este greu de imaginat că numele maghiare sunt purtate și azi în exclusivitate de maghiari. Câteva exemple din județul Bihor: cu numele de familie **Kertesz** figurează în BDAR persoane cu numele de botez **Ana-Adina**, **Adina-Maria**, **Ileana-Margareta**, **Iulia-Cristina**, **Sorin-Alexandru** etc. Cu numele de familie **Fazekas** există români cu numele de botez **Vasile-Ioan**, **Ștefan-Cristian**, **Ștefan-Paul**, **Olimpia-Letiția**, **Monica-Ramona**, **Mihai-Ioan**, **Melinda-Paula**, **Ioan-Nicolae**, **Elisabeta-Paraschiva** etc. Cu numele de familie **Szakacs** figurează în BDAR români cu numele de botez **Eugen-Vasile**, **Ileana-Maria**, **Otilia-Irina**, **Simona-Nicoleta**, **Victoria-Gabriela**, **Iosif-Dănilă**, **Ștefan-Gheorghe** etc. Exemplele sunt grăitoare pentru ce a însemnat până la 1918 politica de stat de maghiarizare a numelor de familie ale cetățenilor de altă etnie decât cea maghiară din fostul Imperiu Austro-Ungar.

O largă categorie de nume de familie o formează cele care corespund modelului *antroponim precedat de articolul posesiv genitival*, precum *Aparaschivei*, *Apvăloaie*, *Apetrei*, *Asavei*, *Avădanei* etc. Toate acestea sunt caracteristice antro-

ponimiei moldovene. Am reținut din BDAR cele 11 nume de familie care prezintă această structură, cu frecvența mai mare de 2000. Acestea au ocurența totală 37436, din care în Moldova, în 1994, se înregistrau 29936 de persoane. Mai mult decât atât, s-a putut constata că această structură caracterizează în mai mare măsură jumătatea de nord a Moldovei, cunoscută și sub numele Țara de Sus⁴. Nume de familie de acest fel au apărut cu deosebire după Războiul de Independență din 1877, când mulți copii, rămânând orfani de tată, s-au raportat, pentru identificare, la numele mamei. Școala a avut în această privință un rol însemnat în consacrarea acestor nume de familie. Prezența unor nume construite astfel în celelalte regiuni se datorează altor cauze, inerente dezvoltării economice, sociale și culturale ale României.

Ca metodă lingvistică de cercetare, având un puternic caracter interdisciplinar, geografia antroponimică realizează conexiuni cu metodele de cercetare proprii celorlalte științe umaniste, având drept scop să interpreteze un antroponim prin prisma semnificației generale pe care i-o conferă frecvența lui, exprimată în cifre absolute.

ANTHROPONYMIC GEOGRAPHY

(Abstract)

Anthroponymic geography is a new method of onomastic research meant to highlight the spreading in the territory of a name, mostly family name on the basis of knowing its frequency within a territorial administrative unit.

Anthroponymic geography has in a view both a diachronic research and a synchronic one as well.

On the basis of using this research method one may establish: a) the spreading in territory of a family name; b) its origin in a dialectal name and the name migration in other areas; c) the consequences of name changes, especially by translation, as a result of political reasons.

Cuvinte-cheie: frecvență antroponimică, dialectologie, schimbări de nume.

Keywords: anthroponymic frequency, dialectology, name changes.

Universitatea din Craiova

⁴ Cf. Teodor Oancă, „Nume moldovene de familie (II)”, în *Academia Bărlădeană*, 2, 2010, p. 9.